

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno-umetnostno vzgojo

Vzgoja s pomočjo umetniških izkušenj v sodobnem vrtcu oziroma šoli

Robi Kroflič

Projekt SKUM – spoznavno srečanje

Koper, 16. 1. 2018

Kako razumeti pomen sporočila otroške risbe?

Kako ohraniti ekspresivno moč spontane otroške risbe?

Teme predavanja

- Kaj si lahko v vrtcih in šolah obetamo od umetnosti (zgodovinski vidiki in sodobnost)?
- V kakšnih oblikah naj se umetnostne vsebine pojavljajo v vrtcih in šolah?
- Posebna vrednost vzgoje s pomočjo umetniških izkušenj
- Kako so predstavljene ideje vključene v projekt SKUM?

Zgodovinska umeščenost umetnosti v koncepte splošne izobrazbe

- dolga stoletja je odnos do umetnosti kot medija doseganja splošne izobrazbe (*paideia*, *artes liberales*) ambivalenten:
 - umetnosti so mehanične veščine, pa tudi posledica duhovnih zmožnosti (Pesništvo je za Grke posledica navdiha Muz)
 - umetnosti so tako posnemovalne (Platon) in pomenijo proizvajanje po pravilih, kot ustvarjalne (Aristotel) in pomenijo dostop do lepega in resnice
 - služijo tako doživetju lepega kot prenašanju etabliranih vrednot in spoznanj preko kanonskih besedil (W. Tatarkiewicz, *Zgodovina šestih pojmov*)

- v 18. - 19. stoletju se začne zanimanje za pomen estetike za splošno izobrazbo
- umetnosti se pripišejo lastnosti, ki jih še danes štejemo za ključne za doseganje splošnih ciljev vzgoje in izobraževanja

Značilnosti umetniške izkušnje

- Umetnost kot eden od simbolnih jezikov

Simbol pomeni ujemanje čutnega pojava in nadčutnega pomena – kar odpre pot razumevanju umetnosti kot specifične (simbolne) oblike razkrivanja smisla in resnice... (H. G. Gadamer, Resnica in metoda)

- Umetnost kot **igra duševnih sil**

»Podlago ugodja ob predmetu pomeni svobodna igra domišljije ('upodobitvena moč') in razuma, subjektivno razmerje, primerno za spoznavanje nasploh... V nasprotju s togo pravilnostjo šolskosti izkazuje genij svobodni razmah izmišljanja in s tem vzorčno izvirnost.« (H. G. Gadamer, Resnica in metoda)

- Umetnost kot **pozorno opazovanje**

»...estetski doživljaj človek doživi v vlogi gledalca in opusti običajno, praktično razmerje do stvari. Takrat preneha abstraktno razmišljati, vso umsko moč vloži v opazovanje stvari, v katere se potaplja in svojo zavest napolnjuje s tem, kar gleda in ima pred seboj ter tako pozablja na lastno osebnost. Kot subjekt postane ogledalo predmeta, v njegovi zavesti ni več delitve na tistega, ki gleda in na to, kar je gledano, saj je celotna zavest napolnjena s slikovno predstavo sveta.« (W. Tatarkiewicz, Zgodovina šestih pojmov)

- Umetnost kot **doživetje**

Umetnost ni intelektualna uganka ne njena rešitev, temveč kompleks »podob, doživetij in čustev«. Bistvo umetnosti je doživeto izkustvo. (J. Pallasmaa, Misleča roka: Eksistencialna in utelešena vednost)

Doživetje je trajna, pomembna vsebina - doživljaji so enote smisla. (H. G. Gadamer, Resnica in metoda)

- Umetnost kot **ustvarjalna dejavnost**

»Upodobitvena moč (domišljije je) ustvarjalna in spravlja v gibanje zmožnost intelektualnih idej (um).« (I. Kant, Kritika razsodne moči)

- Umetnost kot **utelešena vednost**
»Vsi naši čuti mislijo in strukturirajo naše razmerje s svetom... pri umetnosti in vsakem ustvarjalnem delu je bistveno čutno, čustveno in telesno razmišljanje... Umetnostne oblike ... so načini čutne in utelešene misli...« (J. Pallasmaa, Oči kože: Arhitektura in čuti)
- Umetnost kot poseben način **vstopanja v svet**
»Biti-poleg je več kot gola sonavzočnost z nečim drugim, kar je obenem tu. Biti-poleg pomeni soudeležnost... Gledanje predstave je torej pristen način soudeležnosti.« (H. G. Gadamer, Resnica in metoda)

- Umetnost kot način **izboljšanja sveta**

»...zgolj zrcaljenje in upodabljanje prevladujoče resničnosti nista zadostno poslanstvo umetnosti. Dolžnost arhitekture in umetnosti je, da nakažeta ideale in nove oblike zaznavanja in doživljanja ter tako razpreta in širita meje sveta, v katerem živimo.« (J. Pallasmaa, Misleča roka)

- Umetnost kot **pristno izkustvo - hermenevtično spoznavanje sebe in upodobljenega sveta - induktivna izkušnja**

Umetnost izraža pomene sveta, medtem ko jih znanost samo navaja. Znanstvene izjave tako lahko usmerjajo izkušnjo, estetska dimenzija pa to izkušnjo ustvari (s tem, da nas kliče h komunikaciji s pomeni, uskladiščenimi v umetnini oz. umetniškem dogodku). (J. Dewey, Umetnost kot izkušnja)

- *»V izkustvu umetnosti vidimo na delu pristno izkustvo, ki tega, ki ga ima, ne pušča nespremenjenega, in sprašujemo po načinu biti tega, kar je tako izkušeno...
...ker izkustvo umetniškega dela vključuje razumevanje, torej pomeni hermenevtični fenomen, in gotovo ne v smislu znanstvene metode. Pač pa pripada razumevanje srečanju s samo umetnino...« (H. G. Gadamer, Resnica in metoda)*
- *»Nekako vmes med posredovanjem tradicije in lastno izkušnjo je doživeta predelava umetniške upodobitve konkretnega dogodka, saj je ... na eni strani umetnina upodobitev vrlega ali izprijenega dejanja, na drugi pa naše sočutje z akterjem in dogodkom ustvarja prototip imaginarne izkušnje. In pri tem se povežeta etična in estetska dimenzija – moralna presoja s poetičnim kreiranjem novega odziva na eksistencialno situacijo.«
(Kroflič, Hermenevtika fotografske zgodbe)*

Pomen umetnosti v duhoslovni pedagoški tradiciji

- Umetnost kot igra duševnih sil, pozorno opazovanje, doživetje, ustvarjalna dejavnost, utelešena vednost, način vstopanja v svet, izboljšanja sveta, pristno izkustvo, hermenevtično spoznavanje in induktivna izkušnja, nosi v sebi neizmeren pedagoški potencial.

- Vloga umetnosti je namreč v tem, da oblikuje
 - **Skupni čut** (*common sense*), ki nam omogoča razumeti sporočila duhovne tradicije, torej temeljne vrednote in cilje človeka/človečnosti
 - **Takt za praktično delovanje**, kot nam ga narekuje moralni čut
 - **Sodbe okusa**, ki nam omogočajo uživati v estetskih pojavih (lepem) (H. G. Gadamer)
- Ima pa umetnost v duhoslovni pedagoški tradiciji še en izjemen pomen
 - Duhovnega razvoja namreč ne dosežemo z discipliniranjem in izobraževanjem oziroma s posnemanjem, ampak z delovanjem in preko njega z oblikovanjem takta kot »občutljivosti in čutečnosti za položaje in ravnanje v njih, za katere nimamo nobenega znanja na podlagi obćih načel.« (H. G. Gadamer, *Resnica in metoda*)

- »Ono, po čemer se vzgajanje vedno razlikuje od dresiranja in od ustrahovanja, je pri vsakem človeku isto, t.j. notranje doživetje, da je neko dejanje pošteno, da nekaj smem, da je nekaj dovoljeno, da je nekaj prav ali je napačno. Človek, ki je uspešno sprejel vzgojni vpliv, od kjerkoli je že prišel, pa da je bil hoten in zavesten ali nehoten in slučajen, je doživel v sebi neko zagledanje, neko odkritje, neko osebno spreobrnjenje, pri katerem se mu je njegova življenjska pot pokazala v novi luči, v luči neke nove vrednote, v luči religioznega odnosa do Boga, odnosa do sočloveka, v luči etičnosti itd.« (Gogala, *Življenje in vzgajanje*)

Posredujemo lahko moralne norme (discipliniranje) in izobrazbo (izobraževanje), vzgajamo/omikamo pa lahko človeka le z omogočanjem doživetij. Najlažja pot za omogočanje doživetij je poleg neposredne življenjske izkušnje genialna umetnina, ki pretvarja doživljaje umetnika v sporočilni jezik, tako da so ti doživljaji dostopni sprejemnikom umetnine. Omogočanje doživetja je končna meja vzgojljivosti človeka, umetnost pa zato vrednota na sebi.

Pomen umetnosti, kot ga opredeljujejo sodobni programski dokumenti

- Srečevanje z umetniško izkušnjo je nenadomestljivo za razvoj
 - mnogoterih inteligentnosti (Howard Gardner),
 - narativnega mišljenja (Jerome Bruner),
 - kreativnosti (Ken Robinson, Kieran Egan),
 - identitete in moralne samopodobe (Martha Nussbaum)
 - inovativnih učnih okolij in didaktičnih rešitev (Emily Pringle)
 - zaposlitvenih zmožnosti/kompetenc v 21. stoletju - radovednosti, ustvarjalnosti, domišljije, delovne discipline in sodelovanja (Paul Collard)

Čeprav lahko z vzgojo s pomočjo umetniške izkušnje dosežemo cilje, ki so pomembni za zaposlitvene možnosti v hitro rastočih kreativnih industrijah, ne smemo opustiti Evropske tradicije, ki je v umetnosti videla temelj kultiviranja človečnosti. (*Cultural Awareness and Expression Handbook 2016*)

V kakšnih oblikah naj se umetnostne vsebine pojavljajo v vrtcih in šolah?

- Številni mednarodni in nacionalni dokumenti izpostavljajo pedagoški pomen umetnosti in potrebo po tem, da je ta vključena v (pred)šolske kurikule v različnih oblikah:
 - Vzgoja za umetnost (oblikovanje novih generacij umetnikov)
 - Vzgoja v umetnosti (razvoj kapacitet za umetniške izkušnje – ustvarjanja in doživljanja – namenjeno vsem)
 - Vzgoja preko umetnosti (raba umetnosti za doseganje drugih ciljev, na primer razvoj mnogoterih učnih stilov, kreativnosti na neumetniških področjih itn.)

- Ob tem se v vrtcih in šolah uporabljata dve osnovni obliki:
 - Poučevanje o umetnosti
 - Vzgoja s pomočjo umetniške izkušnje*
 - ❖ vzgoja v umetnosti v okviru umetnostnih predmetov mora združevati obe obliki pedagoškega delovanja
- Obe osnovni obliki se lahko vključujeta v številne metodične izpeljave:
 - Posebno kurikularno področje (Kurikulum za vrtce)
 - Obvezni iz izbirni umetnostni predmeti
 - Vključevanje informacij o umetnosti in umetniških medijev v pouk neumetnostnih vsebin (humanistika, družboslovje, naravoslovje, šport) – medkurikularne teme
 - Kulturni dnevi
 - Obšolske dejavnosti
 - Šola v kulturi

Strahovi pred delom z vrhunskimi umetninami

- Napačni pogledi na metodiko dela z umetniškimi izkušnjami
 - »Mladinska književnost naj bo vzgojna in naj otrok ne straši, vsebuje naj pozitivna sporočila, (predvsem) svetle, ne (le) temnih strani življenja; šola naj »vzgaja s svetlobo« in ponuja 'pozitivne zgleda'.« (Meden 2005; povzeto po Saksida 2015)
- Moralizem
 - Ena konzervativka?? (domnevno učiteljica slovenskega jezika): »Jezik Predinove knjige (Na zeleno vejo) je poln vulgarizmov... Knjiga je sicer zabavna in odpira veliko tem za pogovor, in sama se z mladino brez težav pogovarjam tudi o teh, morda tabuiziranih temah, ampak, kar je preveč, je preveč. Ne na ta način.«
(<https://med.over.net/forum5/viewtopic.php?t=7084753>; glej tudi Saksida 2015)

- Medicinski diskurz

- Janja Rošker, NIJZ: »Tudi v primeru komuniciranja o samomoru obstajajo pravila, ki temeljijo na znanstvenih dokazih, in to je, da določen način komunikacij o samomoru, poročanja o samomoru, tudi literatura, lahko tiste med nami, ki so bolj občutljivi, ogroženi, pripelje do tega, da dejanje posnemajo.«

(<http://4d.rtvsllo.si/arhiv/odmevi/174470142>)

- Vse to je posledica:

- Strahu pedagoških delavcev pred izgubo nadzora nad potekom učne enote, ki je v primeru vzgoje s pomočjo umetniških izkušenj časovno in vsebinsko nepredvidljiv
 - Nezaupanja v otrokove/mladostnikove zmožnosti soočiti se s kompleksnimi umetniškimi vsebinami!

Posebna vrednost vzgoje s pomočjo umetniških izkušenj

Izjemen angažma učencev ob aktivnih oblikah soočenja s sodobnimi umetniškimi praksami (Zavod Bunker)

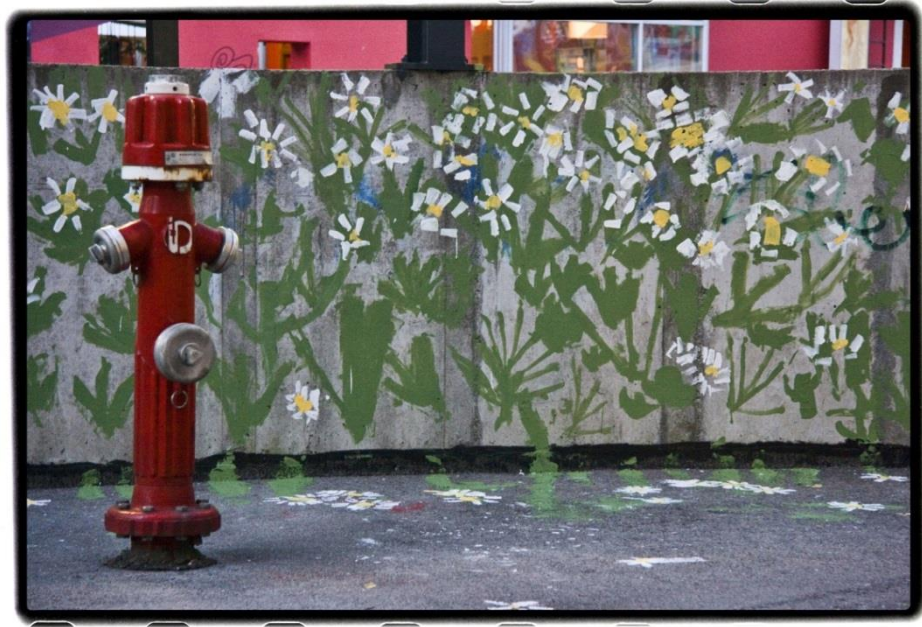
Super dogodivščina:
svet umetnosti – gledališča, plesa,
grafitov, plakatov, razstav,
moč risbe, besed, igre, plesa

Drugačna dogodivščina:
nove izkušnje, novi izzivi,
nova spoznanja

Celovita dogodivščina:
druženje, pogovarjanje,
razmišljanje, oblikovanje stališč,
drznost, drugačnost, ustvarjalnost

Družbeni angažma otrok v realnem družbenem prostoru (Vrtec Vodmat)

Pozorno opazovanje (Vrtec Vodmat)

Ustvarjanje in doživljanje lepega (Vrtec Vodmat)

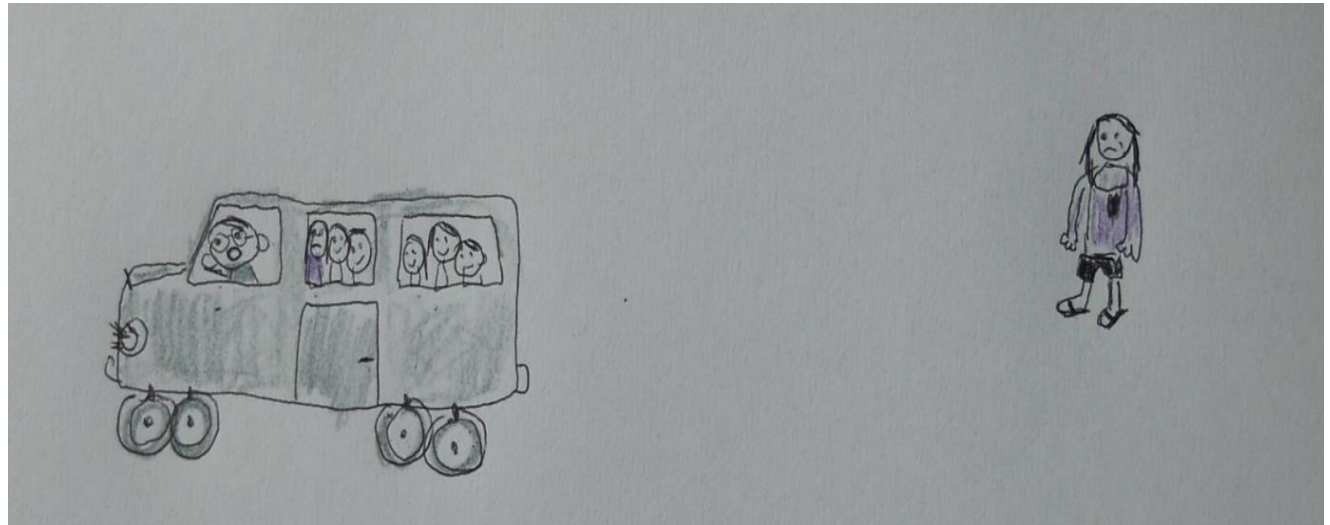

Ustvarjalna raba metaforičnega izražanja (Vrtec Vodmat)

Potapljanje v zgodbo in katarzični učinek(Vrtec Vodmat)

**Kako so predstavljene ideje vključene
v projekt SKUM?**

Kratka predstavitev ideje projekta

Izhajamo iz ugotovitve, da ima umetniška izkušnja pedagoški potencial, saj dostopa do doživetja in spoznanja realnosti na specifičen način, kot simbolno posredovana izkušnja. Poučevanje s pomočjo umetniške izkušnje in ustvarjanje prostorov, kjer omogočamo dostop do umetniške izkušnje, pa nakazuje potrebo po novih didaktičnih pristopih in praksah ter inovativnih učnih okoljih.

Namen projekta je nadalje razvijati povezave med VIZ in KU v smeri širitve inovativnih in odprtih učnih okolij, podprtih z novimi pristopi in oblikami poučevanja v smeri dviga ravni sporazumevalnih zmožnosti in kompetentnosti. Posebna pozornost bo namenjena razvoju teh vsebin v kulturno manj spodbudnih okoljih in afirmaciji področij umetnosti, ki so manj prisotne v šolskem okolju (uprizoritvene umetnosti, ples ter vizualne in intermedijske umetnosti ter kreativno zlitje znanosti in umetnosti).

Pričakovani učinki kulturno-umetnostne vzgoje

- pomen, ki ga imajo kulturno-umetniške dejavnosti za **vzgojo in izobraževanje otrok/mladostnikov**;
 - Umetniške dejavnosti spodbujajo rabo **različnih jezikov/orodij za spoznavanje in ustvarjanje pomenov sebe-v-svetu**, kar je še posebej pomembno za zgodnje razvojno obdobje in za ranljive skupine otrok/mladostnikov
 - **Narativna vednost**, ki išče globlje pomene obravnavanih dogodkov, mnogo lažje **poveže izobraževalno in vzgojno dimenzijo pedagoških procesov** kot klasični jezikovni in številčni opisi stvarnosti, ki prevladujejo v šolskih kurikulih
 - S tem lahko izrazito **izboljšamo odnos otrok/mladostnikov do vzgojno-izobraževalnih dejavnosti** (kar je glede na zadnje podatke PISE v Sloveniji še vedno problem), **poglobimo razumevanje učne snovi pri vseh področjih šolske vednosti** (naravoslovju, družboslovju in humanistiki), **spodbudimo otroke/učence/mladostnike k ustvarjalnemu eksperimentiranju z učnimi vsebinami** v območju umetniškega upodabljanja, ter posledično **zagotovimo boljše pogoje za podporo celovitemu osebnostnemu razvoju**.

- pomen, ki ga imajo kulturno-umetniške dejavnosti za nadaljnji **razvoj didaktične zasnove vzgojno-izobraževalnih dejavnosti v vrtcu/šoli**;
 - Umetniška izkušnja je specifična oblika izkustvenega učenja, nekje na sredi med izkušnjo v konkretnem okolju in abstraktnim opisom obravnavanega pojava. Takšna lega umetniške izkušnje omogoča nekatere nove kvalitete spoznavnih in doživljajskih procesov, ki jih danes opisujemo s koncepti **vrhunske izkušnje (peak experience)**, **zanosa (flow)** in **utelešene vednosti (embodied knowledge)**. Prežetost spoznavnih in doživljajskih procesov z opisanimi kvalitetami pa lahko obstoječe didaktične zasnove vzgajanja in poučevanja obogati s pristopi, ki obetajo močnejši **osebni angažma otrok/učencev/dijakov, razvoj novih oblik in metod aktivnega učenja in spreminjanje tradicionalne vzgoje učitelja in učenca/dijaka v pedagoških situacijah**.

- pomen, ki ga imajo kulturno-umetniške dejavnosti na **podobo vrtca/šole kot kulturne institucije v lokalnem okolju**;
 - Za dvig kakovosti pedagoškega delovanja vrtca/šole je ključnega pomena podoba institucije v lokalnem okolju. **Šola** je bila nekoč, še posebej izven razvitih kulturnih središč, pogosto **ključni ponudnik kulturnih dogodkov v lokalni skupnosti**, ki je povezoval ljudi vseh generacij. V povezavi s kulturno-umetniškimi institucijami lahko danes obudi to vlogo ter omogoči **nastanek novih učnih okolij in lokalnih pobud skupnostnega življenja**. S tem na naraven način dobijo otroci/mladostniki možnost aktivnega vključevanja v skupnostno življenje, česar jim sama vrtec oziroma šola ne moreta zagotoviti, kar izrazito krepi **razvoj solidarnosti, angažiranega odnosa v skupnosti in drugih pozitivnih političnih vrednot**. Šola lahko na tak način okrepi možnosti za kakovostno izvedbo svojih kurikularnih dejavnosti (npr. prostovoljno delo, obeleževanje kulturnih dogodkov, sodelovanje v civilnih iniciativah kot ključen element državljske in okoljske vzgoje), kulturno-umetnostne institucije pa pridobivajo močnejši stik z novimi ciljnimi publikami svojih uporabnikov.

Namesto zaključka

- V monografiji *Proti toku* (2003) P. Abbs govori o škodljivih spremembah umetnostne vzgoje v šolah 20. stoletja, ki jih je povzročil utilitarizem in pretežno psihološke razlage pomena umetniških izkušenj:
 - Utilitarizem v vključevanju umetnosti v šole vidi le orodje za krepitev kompetenc, potrebnih za boljšo zaposljivost mladih oz. njihovo zmožnost za samozapositev
 - Psihologija pa vrednost umetnosti vidi predvsem v zmožnostih samo-izražanja in psihološkega prilagajanja življenju v potrošniški družbi

Nasproti tem tokovom Abbs vzpostavi potrebo po novi paradigmi, ki v umetnosti vidi »...žlahtno orodje globljega razumevanja in duhovnih moči, ki jih tako obupno potrebujemo v naši potrošniški družbi... Umetnosti naredijo vidno miselno življenje čutov in imaginacije. To je njihova prva vrednost; in je tudi primarna in notranja (umetniškim izkušnjam, op. R.K.).« (Abbs 2003, str. 56)

Takšnim ciljem nameravamo slediti tudi v projektu SKUM!